

De Zeeuwse Prikkebeen

19^e jaargang no. 1, maart 2011

Informatie over de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is een zelfstandige natuurclub die zich inzet voor behoud en herstel van de vlinder- en libellenfauna in Zeeland. Dit gebeurt door onderzoek, voorlichting en educatie.

De Zeeuwse Prikkebeen is de nieuwsbrief van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland en verschijnt 3 keer per jaar. Daarnaast verschijnt soms een overzicht van de waarnemingen (uitsluitend en gratis voor de waarnemers).

Voorzitter: Peter Geene, Halve Maanstraat 57, 4356 BN Oostkapelle
telefoon 0118-584467, famgeene@zeelandnet.nl

Secretaris: Henny Waanders, Donkerstraat 42, 4463 VW Goes
telefoon 0113-270436, secretaris@vlinlibzeeland.nl

Penningmeester: Cor de Bruijn, Duinstraat 19, 4371 AX Koudekerke
telefoon 0118-551696, icarus@hetnet.nl

lid: Ralf Josse, Johan Costenobelstraat 16, 4336AV Middelburg
telefoon 06-51535257 aucuparia@zonnet.nl

lid: Henk Wagenaar, Voorburcht 16, 4421 EN Kapelle
telefoon 0113-343987, henkw16@tele2.nl

Activiteitencommissie: Vacant

Contactpersonen regio's:

Walcheren: Anton Baaijens, Grote Abeele 40, 4388 VW Oost-Souburg
telefoon 0118-635563, famba@zeelandnet.nl

Noord- en Zuid-Beveland: Henk Wagenaar, telefoon 0113-343987
henkw16@tele2.nl

Schouwen Duiveland: Vacant

Oost-Zeeuws-Vlaanderen: Joop de Bakker (Insectenwerkgroep de Steltkluit)
telefoon 0114-690482, jdbakker@zeelandnet.nl

West-Zeeuws-Vlaanderen: Anna Almekinders (Vlinderwerkgroep West-Z-VI)
anna.almekinders@net.hcc.nl

Redactie: Henny Waanders (zie boven)

Floor van Lamoen, Statenhof 3, 4463 TV Goes, fvanlamoen@planet.nl

Angelique Belfroid, Dorpsstraat 50, 4352 AD Gapinge,
a.belfroid@zeelandnet.nl

Mineke de Feiter, Esdoornstraat 15, 4431 DH 's Gravenpolder,
mdef@xs4all.nl

Kopij inleveren: 15 februari / 15 juli / 15 november bij Henny Waanders

Contributie en giften op: Postbanknummer 0140442

t.n.v. Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland, Duinstraat 19, Koudekerke.

Contributie: leden €10,- donateurs minimaal €12,50

Website: <http://www.vlinlibzeeland.nl>

Er is een e-mail-discussiegroep over vlinders en libellen in Zeeland:

VLZEE@yahoogroups.com. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Floor Arts arts@zeelandnet.nl.

De Prikkebeen en de Digitale prikkebeen zijn bedoeld voor betalende leden en donateurs. Om die reden is kopiëren zonder toestemming niet toegestaan.

ISSN: 2210-225

Inhoud

Van de voorzitter	1
Uitnodiging Algemene Leden Vergadering.....	2
Jaarverslag 2010	2
Enquête levert veel waardevolle informatie op	5
De Zeeuwse vlindertuinen in 2010.....	11
Libellen in tuinen in 2010	18
Nachtvlinderwaarnemingen 2009 en 2010 in Nieuw-Haamstede	23
Libellen kijken in Zeeland (1), het begin is echt niet moeilijk.	29
Hoe gaat het met de Argusvlinder?.....	32
Reflekties in het water.....	37
Activiteiten programma 2011	38

Van de voorzitter

Peter Geene

Op de werkgroepbijeenkomst van 19 januari j.l. hebben we gesproken over de ingevulde enquêtes en in vogelvlucht gekeken naar de belangrijkste punten: favoriete terreinbezoeken, ene picknick-, het aantal excursies per jaar, het tijdstip en de reistijd. Over het algemeen is te constateren dat men tevreden is met de huidige gang van zaken al blijft het altijd lastig in de zomervakantieperiode iets te plannen. Wel blijft veel tijd in de voorjaarsperiode over. In dit nummer vindt u van Ralf de uitgebreide versie van onze bestuursrapportage. De gezelligheid op een locatie van de werkgroepbijeenkomsten brengen we zelf mee, zegt vrijwel iedereen, dus samen met de doos der catering brengen we die mee...

Naast fanatieke specialisten op dag- of nachtvlinders en juffers of libellen zijn we allemaal eigenlijk algemene natuurgenieters van alles wat groeit en bloeit, vandaar dat men aangaf het stukje van mijn hand over "het onweer" in de vorige Prikkebeen wel op prijs te stellen, dank!

De eerste Kleine vos is alweer gemeld met de eerste warme dagen, maar de winterjuffers zijn nog niet gezien helaas. Op naar de eerste melding van een Vuurjuffer eind Maart! Wie?

Het was leuk dat de Zmf ons als achterban ook bezocht en mededacht in de persoon van *Rinus Anthonisse*, hij gaf waardevolle perstips. De veranderingen binnen de Zmf worden zo goed zichtbaar terwijl ze mede namens ons belangrijk overleg blijven voeren over ons Zeeuwse natuur en

milieubeleid als dat met voeten wordt getreden. Wij blijven als veldwerkgroep onze steentjes bijdragen met onze veldonderzoeken.

Voor degenen die het nog niet hoorden: we zijn bezig een supplement te maken van de libellenatlas over de afgelopen 5 jaar (zoals Henk Wagenaar dat jaarlijks doet voor de dagvlinders), dus 2006-2010. Hopelijk lukt de afronding voor de herfst als Jan Goedbloed zich eens even flink druk maakt... dank Jan voor al je werk! Rienk Geene zal een algemene beschouwing geven over de veranderingen in die periode.

Zo gaan we langzaam weer op naar een nieuw seizoen vol fraaie fladderaars, vol nachtelijke omzwervingen en vol prachtplaatjes (na een nieuwe fotografie-avond van Marcel de Bruin).

Wees allen weer welkom op een van onze ontmoetingsmomenten!!

Uitnodiging Algemene Leden Vergadering

Op Woensdag 23 maart 2011, zullen er determinaties worden gehouden in Mec De Bevelanden, bij de kinderboerderij van de Hollandse Hoeve te Goes. Ieder wordt gevraagd om (digitale) foto's van onbekende vlinders en libellen, of ander materiaal, mee te nemen. We zullen dan gezamenlijk proberen deze op naam te brengen.

De avond begint om 19:45 uur.

Voorafgaand zal er een Algemene Leden Vergadering worden gehouden.

Jaarverslag 2010

Samengesteld door Henny Waanders

BESTUUR

De bestuurssamenstelling is in 2010 ongewijzigd gebleven. In 2010 was Peter Geene voorzitter, Cor de Bruijn penningmeester en Henny Waanders secretaris, leden waren Ralf Josse en Henk Wagenaar.

Het bestuur is in 2010 vijf keer bijeengewees. Naast de "dagelijkse" onderwerpen is het nachtvlinderproject regelmatig een onderwerp van gesprek geweest.

De vereniging had op 31 december 76 (was 79) leden en 22 (was 26) donateurs. Weer een lichte achteruitgang.

In 2010 is er een enquête onder de leden gehouden om hun wensen

betreffende excursies en werkgroepbijeenkomsten te peilen.

WEBSITE

Ook in 2010 is de website www.vlinlibzeeland.nl weer door Hannie Joziasse beheerd.

Op de openingspagina werden regelmatig actuele mededelingen geplaatst.

De *e-mailgroep* VLZEE wordt regelmatig gebruikt om de allerlaatste nieuwtjes en waarnemingen rond te sturen.

MONITORINGROUTES

De route bij Wissenkerke is in 2010 ca 10 keer gelopen. Er zijn alleen witjes en Atalanta's gezien.

NACHTVLINDERPROJECT – Anton Baaijens

Het nachtvlinderproject beleefde in 2010 opnieuw een zeer succesvol jaar. Dit kunt u lezen in het jaarverslag "Nachtvlinders in Zeeland in 2010" dat op de website van de Vlinder- en libellenwerkgroep Zeeland zal worden geplaatst.

PRIKKEBEEN

Ook in 2010 is de Prikkebeen weer drie keer verschenen.

Het decembernummer is voor het eerst ook digitaal uitgebracht, wat naast een papierbesparing prachtige kleurenfoto's opbracht.

ACTIVITEITEN

Op woensdag 20 januari 2010, is er een diapresentaties en determinaties gehouden in Mec De Bevelanden, bij de kinderboerderij van de Hollandse Hoeve te Goes.

Voorafgaande aan de diapresentaties is er een Werkgroepbijeenkomst gehouden.

Op woensdag 17 maart 2010, is er een analyse gehouden van de tuinformulieren-gegevens over 2009 in het MicMec gebouw aan de Korenbloemlaan 5 te Vlissingen.

Voorafgaand is er een Algemene Leden Vergadering gehouden.

De voor zaterdag 15 mei 2010 geplande excursie naar de Schotsman nabij Kamperland is vanwege slechte weersvooruitzichten niet doorgegaan.

Op woensdag 26 mei 2010 is er een werkgroepbijeenkomst gehouden in Imkerij Poppendamme.

Aansluitend werd er een libellenfilm vertoond.

Op zaterdag 12 juni 2010, is er een excursie gehouden naar de Kievittepolder en de Gaffelwaterjufferpopulatie in Zeeuws-Vlaanderen. De Gaffelwaterjuffer werd twee jaar geleden voor het eerst in Nederland bij Cadzand waargenomen. Er waren slechts 3 deelnemers

Op zaterdag 26 juni 2010, zijn we o.l.v. Peter Meininger 's morgens vroeg vertrokken naar Woudrichen om op zoek te gaan naar de Rivierrombouten die daar uitsluipen.

's Middags reden we naar natuurgebied de Brand, nabij Waalwijk, op zoek naar de Grote weerschijnvlinder. Deze hebben we niet gevonden, maar wel ca 15 Kleine IJsvogelvlinders.

Op vrijdag 9 juli 2010 was de Nationale Nachtvlindernacht. Op diverse locaties werden nachtvlinders gespot, waar veel belangstellenden op af kwamen.

Op woensdag 22 september 2010 hield Chiel Jacobusse, van het Zeeuwse Landschap een presentatie over insecten en hun biotoop. En dan vooral de Zeeuwse soorten.

De presentatie werd gehouden in de grote zaal van "Stichting Het Zeeuwse Landschap" te Wilhelminadorp nabij Goes.

Op woensdag 17 november 2010 is in Ecomare te Renesse een publieksavond, in samenwerking met Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland (Sterna) gehouden. De spreker was Kars Veling van de Vlinderstichting met info over Zeeuwse dagvlinder-/libellensoorten, actuele stand van zaken en trends.

MARKTCOMMISSIE

Vanwege de geringe resultaten en het tekort aan vrijwilligers voor de bemensing van de kraam, is het marktgebeuren beëindigd.

OVERIGE EDUCATIEVE ACTIVITEITEN

- op 25 mei heeft Henny Waanders een presentatie gehouden over dagvlinders voor leerlingen van de Regenboogschool uit Tholen
- Peter Geene heeft op 10,17 en 24 juni een cursus gegeven over vlinders en libellen bij het MicMec voor 'natuurouders' van basisscholen.
- op 16 juli heeft Henny Waanders drie presentaties gehouden over dagvlinders voor leerlingen van drie leeftijdsgroepen van de CBS De Linge te Biezelinge.
- Op 20 oktober heeft Henny Waanders een presentatie gehouden over dagvlinders voor de 'Studiekring' op het ROC te Goes.

Enquête levert veel waardevolle informatie op

Ralf Joosse

Inleiding

In november vorig jaar ontvingen alle leden en donateurs een enquêteformulier per e-mail.

Een paar weken daarvoor had het bestuur het activiteitenprogramma van 2010 nog eens goed tegen het licht gehouden. Voor het bestuur was dat de reden om niet zomaar een nieuw programma voor 2011 te verzinnen, maar eerst aan de leden en donateurs te vragen welke wensen er zijn en of er nog aanbevelingen en adviezen kunnen worden meegegeven. Het uiteindelijke doel is natuurlijk om de werkgroepbijeenkomsten, excursies en eventuele andere activiteiten aantrekkelijker te maken. Dit artikel geeft de uitslag van alle vragen die aan jullie zijn gesteld.

Vraag en antwoord

Het formulier is digitaal naar alle leden en donateurs verstuurd waarvan het e-mailadres bekend was, dat komt neer op zo'n 100 adressen. Van 19 mensen hebben we het formulier ingevuld retour gekregen, dus een respons van 19%. Dat is niet bepaald een hoog percentage en het is natuurlijk de vraag waarom de overige leden en donateurs niet hebben gereageerd. Dit artikel gaat echter over wat we wèl weten!

Hieronder zijn alle vragen nogmaals opgenomen, met een samenvatting van de antwoorden daarop. De namen van de respondenten zijn bewust achterwege gelaten, aangezien dat voor de uitkomst niet relevant is.

Excursies

1. Wat zijn uw favoriete terreinen die u in werkgroepverband (excursies) zou willen bezoeken.

Deze vraag leverde een leuke diversiteit aan antwoorden op. Uit 5 reacties was een duidelijke voorkeur voor gebieden buiten Zeeland, waarbij meermaals genoemd de Kalmthoutse Heide en Plateau Hageven. Favoriete locaties binnen de Zeeuwse grenzen zijn zonder twijfel de Manteling van Walcheren, Kop van Schouwen, Schotsman en Clingebossen. Een paar mensen heeft aangegeven geen voorkeur te hebben.

2. Zouden er meer of minder excursies moeten worden georganiseerd dan de afgelopen jaren (3-4 stuks)?

Een verrassende eensluidendheid van antwoorden. Slechts één persoon gaf aan dat er wel meer excursies mogen zijn en één die vond 2 ook wel goed. De rest heeft aangegeven dat 3 tot 4 excursies per jaar prima is!

3. Is tijd van het jaar voor u belangrijk? Zo ja, geef dan aan in welke periode u wel en niet op excursie wil.

Zeven respondenten maakt de periode van het jaar niet uit! Degenen die wel een voorkeur hebben, zitten behoorlijk op één lijn, namelijk de maanden mei tot en met augustus. Eén persoon wil graag ook in de zomervakantie excursies gepland zien, twee anderen geven juist aan dat niet te willen. Eén reactie leverde zeker een glimlach op: “Kan het woord "waarnemingkansen" uitgekeerd worden in banketletters?” Het vermoeden is dat deze reactie komt van iemand die met smart zat te wachten op de sinterklaas- en kerstperiode, graag Scrabble speelt of zeker wil weten of het bestuur alle reacties wel goed heeft gelezen. Als dat laatste aan de orde is: ja, we hebben alle reacties heel goed doorgenomen!

4. Wat vindt u belangrijk bij excursies (bijv. het vinden van zeldzame soorten)?

Gezelligheid en gezamenlijk genieten van (nieuwe) natuurgebieden vormen de belangrijkste ingrediënten voor de excursies. Zeldzame soorten (of soorten die in Zeeland niet voorkomen) zien is mooi meegenomen, maar geen doel op zich. Belangrijk aandachtspunt is dat het niet om vlinders en libellen alleen gaat, maar ook om de omgeving/het landschap, planten en andere beesten, kortom het hele natuurplaatje.

5. Hoe lang mag wat u betreft een excursie duren, exclusief reistijd?

Hier lopen de uiterste tijden behoorlijk uiteen, van 2 uur tot een hele dag! Opvallend is echter dat de meerderheid kiest voor een excursietijd van een uur of 4, dus een dagdeel. Zeker voor de excursies buiten Zeeland wordt dit wenselijk geacht.

6. Heeft u voorkeur voor een specifiek dagdeel (ochtend/middag)?

Niet minder dan 9 mensen hebben aangegeven geen voorkeur te hebben, 5 mensen hebben een voorkeur voor de middag. Een enkeling heeft aangegeven liefst 's morgens op stap te gaan en in het begin van de middag te stoppen, met als belangrijkste reden dat die tijd van de dag de beste kans geeft om insecten goed waar te kunnen nemen.

7. Heeft u voorkeur voor een specifieke dag in de week?

Sommige mensen hebben meer mogelijkheden dan anderen; voor 5 respondenten maakt het niet uit op welke dag een excursie wordt gehouden. Van de rest heeft het overgrote deel een voorkeur voor het weekeinde, waarbij daarbinnen een sterke voorkeur bestaat voor de zaterdag.

8. Is reistijd voor u een aspect om rekening mee te houden? Zo ja, geef dan aan wat de enkele reistijd voor een excursie (een interessante locatie en/of zoeken naar een zeldzame soort) mag bedragen.

Voor vier mensen maakt de reistijd eigenlijk niets uit. Opvallend is dat het grootste deel van de overigen een reistijd aangeeft van één uur. Sommigen

hebben de kanttekening gemaakt dat wanneer een excursie naar een heel bijzondere plaats buiten Zeeland gaat, de reistijd dan ook langer mag zijn.

9. Vindt u een gezamenlijke maaltijd, zoals een lunch of barbecue tijdens een excursie leuk en zou u daar een kostendekkende financiële bijdrage redelijk voor vinden?

Voor slechts 3 mensen wordt dat niet nodig gevonden, de rest vindt dat wel een goed idee. Opmerkingen die daarbij zijn gemaakt: moeten we weer eens doen, wel goed tijdens de excursie, maar niet daarna, of het leuk is is ook wel erg afhankelijk van het weer, zelf eten meenemen is ook prima. Over kosten is weinig teruggekoppeld, maar de drie mensen die dat wel deden, vinden bij een georganiseerde maaltijd een eigen bijdrage heel logisch.

10. Heeft u nog andere opmerkingen of ideeën over de excursies, schrijf deze dan hieronder!

Antwoorden op deze vraag zijn te splitsen in organisatorische en locatiespecifieke. Meermaals wordt voorgesteld om een excursie alleen door te laten gaan als er minimaal 5 personen meegaan. Een ander idee is om excursies met andere natuurverenigingen te organiseren, zoals vogelwerkgroepen en KNNV. Nieuwe excursiedoelen in Zeeland zouden kunnen zijn: Braakman, en gebieden in Oost Zeeuws-Vlaanderen. Voor buiten Zeeland komen voorstellen om eens te gaan kijken in andere duingebieden (vanaf Noord-Holland tot en met Noord Frankrijk!), De Peel, gebieden in Limburg en kalkgraslanden in België. Tot slot een idee voor in de zomer: leden stellen hun tuin "open" voor andere leden, zodat die eens kunnen zien hoe ze hun vlinder- en libellentuin hebben ingericht.

Werkgroepbijeenkomsten:

Voordat de lijst van vragen aan de orde is gekomen, hebben twee mensen al aangegeven niet naar werkgroepbijeenkomsten te komen, vanwege gezondheid of omdat avonden te kostbaar zijn.

1. Wat zijn onderwerpen die volgens u aan bod moeten komen tijdens werkgroepbijeenkomsten?

Op deze vraag kwamen hele verschillende reacties, maar opvallend vaak komt een rondje leuke waarnemingen daarin terug.

Soortenherkenning/determinatie van lastige soorten is eveneens veel gemeld. Verder: relatie vlinders met planten, beheer en inrichtingsprojecten en (vakantie)foto's van vlinders en libellen.

2. Heeft u een voorkeur voor interne of externe sprekers?

De meeste respondenten hebben geen specifieke voorkeur, maar externe sprekers worden wel gewaardeerd, zeker als het om specifieke kennis gaat, zoals beheer, rupsen o.i.d. Ook de avond met een spreker van de Vlinderstichting is een goede traditie.

3. Heeft u nog suggesties voor externe sprekers?

Algemene suggesties komen toch vooral uit de terreinbeheerdershoek. Een hele specifieke is Jeroen Voogd, die veel kennis heeft van rupsen.

4. Heeft u er bezwaar tegen als bijeenkomsten openbaar zijn? Zo ja, wat zijn dan die bezwaren?

Een opvallend unaniem antwoord: niemand heeft hiertegen bezwaar! Een kanttekening wordt daarbij wel gemaakt, want de bijeenkomsten moeten daar qua inhoud niet op worden afgestemd aangezien ze dan te algemeen worden en voor de leden minder interessant.

5. Is reistijd of afstand voor u een beperkende factor om naar een bijeenkomst te komen? Zo ja, wat mag de enkele reistijd dan maximaal zijn?

Voor sommige mensen is dit inderdaad het geval. De reistijd moet sowieso niet langer zijn dan één uur, maar deze meesten hebben een voorkeur voor een half uur tot drie kwartier.

6. De huidige bijeenkomsten zijn altijd op woensdagavond. Moet deze dag worden gehandhaafd of heeft u liever een andere dag, welke dan?

Alle respondenten geven aan dat de woensdag prima is!

7. Wat zijn uw voorkeuren ten aanzien van begin- en eindtijd?

Ook hier zijn de mensen het opvallend eens met elkaar: beginnen tussen half en kwart voor acht, eindigen om 10 uur.

8. Wat is uw ideale invulling van de avond?

De meeste mensen vinden het goed zoals het nu al gaat, dus met een kort huishoudelijk gedeelte. Sommigen geven de suggestie mee voor een ruime pauze om onderling bij te praten, afwisseling in het programma en diaprogramma's.

9. Vindt u een determinatieavond interessant?

Unaniem antwoord op deze vraag is ja. Door de wijze waarop dat is opgeschreven, valt op te maken dat dat bij sommigen echt uit het hart gegrepen is. De opmerkingen die er soms bij zijn gezet geven aan dat het dan niet te veel buitenlandse beesten moeten zijn en dat bespreking van lastige soorten, zoals stofuilen, juist heel leerzaam wordt gevonden.

10. Vindt u een diapresentatie van leden interessant?

Een logisch gemaakte opmerking is dat dit natuurlijk van het onderwerp afhangt, maar in principe hebben alle respondenten hier "ja" op geantwoord.

11. Vindt u een bespreking van recente waarnemingen van leden

interessant?

Compleet in lijn met wat er al uit de eerste vraag bleek, heeft een overgrote meerderheid aangegeven dit een goed gespreksonderwerp te vinden, ondanks het feit dat dit vooral via internet al gebeurt. Dat laatste is voor twee mensen de reden waarom dat niet perse hoeft op een werkgroepbijeenkomst.

12. Waar moet een locatie wat u betreft aan voldoen?

Deze vraag leverde een heel scala aan antwoorden op, maar daar viel wel een rode draad uit te halen: "eenvoud siert de mens". Fatsoenlijke stoelen, een schoon toilet, verwarming, mogelijkheid voor beamer en goed zicht op het scherm en koffie en thee, dat zijn zo ongeveer de voorwaarden voor binnen. Diverse mensen gaven echter ook aan dat de bereikbaarheid van de locatie goed (eenvoudig) moet zijn en tevens ruimte voor de auto. Geen gekke behoeften dus...

13. Vindt u een sfeervolle locatie belangrijk?

Simpele vraag, met korte antwoorden. Jammer dat 40% het wel belangrijk vindt en 40% niet. De rest maakt het niet zo veel uit of is van mening dat wijzelf de sfeer bepalen.

14. Zijn de huidige locaties zoals MicMec Vlissingen en Mec de Bevelanden voor u voldoende sfeervol?

Slecht een paar mensen vinden beide locaties prima. De rest is behoorlijk duidelijk over MicMec Vlissingen: het is saai, sfeerloos, koud en bovendien een uithoek. Mec de Bevelanden komt er dan wel beter vanaf, maar echt enthousiast zijn de meningen ook bepaald niet!

15. Zou u een kostendekkende financiële bijdrage bezwaarlijk vinden indien de bijeenkomst in een restaurant of café gehouden zou worden?

De helft van de respondenten geeft aan geen probleem te hebben met een bescheiden eigen bijdrage, de andere helft vindt dat wel. Belangrijkste reden is dat de huidige vergaderlocaties prima worden gevonden en alternatieven die geld kosten niet nodig zijn. Een café of restaurant wordt door diverse mensen aangeduid als ongeschikte locatie.

16. Heeft u concrete suggesties voor alternatieve locaties om bijeen te komen?

De meesten hebben geen idee voor een andere locatie, de wel genoemde alternatieven zijn: imkerij Poppendamme (Grijpskerke), Polderhuis Westkapelle, het kantoor van Het Zeeuwse Landschap te Wilhelminadorp, Yerseke, en de Vlindertuin te Kwadendamme.

17. Zouden er meer of minder bijeenkomsten moeten worden georganiseerd dan nu het geval is?

Uit alle antwoorden blijkt dat het huidige aantal bijeenkomsten goed is zoals het nu is!

18. Moeten werkgroepbijeenkomsten worden gekoppeld aan andere activiteiten, zoals een excursie?

De meerderheid vindt dit te veel van het goede, dus niet koppelen. Zeker als er een relatie is tussen een lezing en een excursie kan het echter wel de moeite waard zijn, aldus sommigen. Meermaals als voorbeeld genoemd is een nachtvlinderexcursie na een bijeenkomst.

19. Heeft u nog andere opmerkingen of ideeën over de werkgroepbijeenkomsten, schrijf deze dan hieronder!

De gedane suggesties zijn heel divers en helaas soms ronduit tegenstrijdig. Zo wordt geopperd om ook een keer een cursusavond "sprinkhanen herkennen" te organiseren, terwijl een ander aangeeft dat we ons vooral tot vlinders en libellen moeten beperken. Puur organisatorisch is een voorstel dat leden zich bij het bestuur afmelden voor een bijeenkomst als ze er niet bij kunnen/willen zijn. Tenslotte moeten vooral de fotografie-bijeenkomsten een vervolg krijgen.

Conclusies

De enquête heeft veel waardevolle gegevens opgeleverd. Over het algemeen kan worden gesteld dat er geen hele grote veranderingen hoeven plaats te

Foto: Excursie Dijkwater, 23 mei 2009.

vinden om tegemoet te komen aan de wensen van de leden en donateurs.

Over de excursies is voldoende input geleverd om een passend programma in elkaar te zetten. Ten aanzien van de werkgroepbijeenkomsten weten we nu ook beter welke invulling gewenst wordt en dat we met name op Walcheren op zoek moeten naar een betere locatie. Toch zal het bestuur ook een aantal knopen moeten

doorhakken over zaken waar de antwoorden sterk uiteen lopen of zelfs tegengesteld aan elkaar zijn. Daar gaan we de komende tijd mee aan de slag!

Tot slot wil ik bij deze namens het bestuur alle mensen bedanken die de moeite hebben genomen om de vragen te beantwoorden en terug te sturen. Jullie input is medebepalend voor de inhoud van het activiteitenprogramma van de werkgroep!

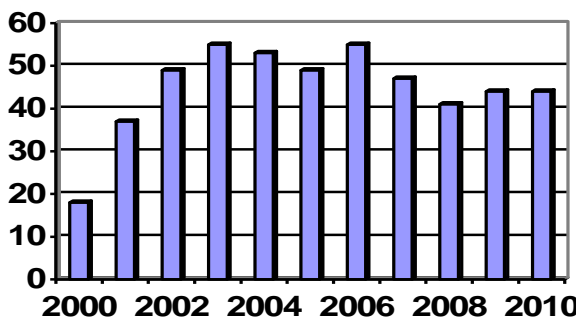
De Zeeuwse vlindertuinen in 2010

Angelique Belfroid

Was 2010 een goed, matig of slecht vlinderjaar in Zeeland? Het jaar 2009 was met de invasie van Distelvlinders en later van de Oranje luzernevlinders natuurlijk een topjaar. Het kan dat ook niet anders dat er in 2010 minder vlinders zijn geteld. En dat klopt ook, vrijwel niemand heeft dit jaar meer vlinders in zijn tuin gehad dan in 2009. Toch was het helemaal geen slecht vlinderjaar. Ten opzichte van 2008 werden er in 2010 toch bijna 4000 meer vlinders geteld in de Zeeuwse tuinen. Maar 2008 was dan ook een matig jaar en ware er ook minder tellers. Dus de vraag blijft, was 2010 een goed jaar of niet? Tijd voor een nadere analyse.

In 2010 zijn waarnemingen binnengekomen uit 44 tuinen, in 2009 was dat ook uit 44 tuinen en in 2008 uit 41 tuinen. Dit lijkt dus een stabiel aantal, maar er zijn wel wat puntjes van zorg. Zo is het aantal tuinen op Schouwen-Duiveland afgenomen tot 6 (was 7) en ook van Noord-Beveland zijn van 5 tuinen waarnemingen binnengekomen (was 6). Hopelijk dat volgend jaar alle waarnemers weer wel mee doen.

Het aantal tuinen op Tholen is met 2 gelukkig stabiel gebleven en ook in Zeeuws Vlaanderen is het aantal stabiel. Voor Zuid-Beveland en Walcheren mogen we zelfs nieuwe waarnemers begroeten of eerdere waarnemers herbegroeten.

Aantal deelnemers per jaar

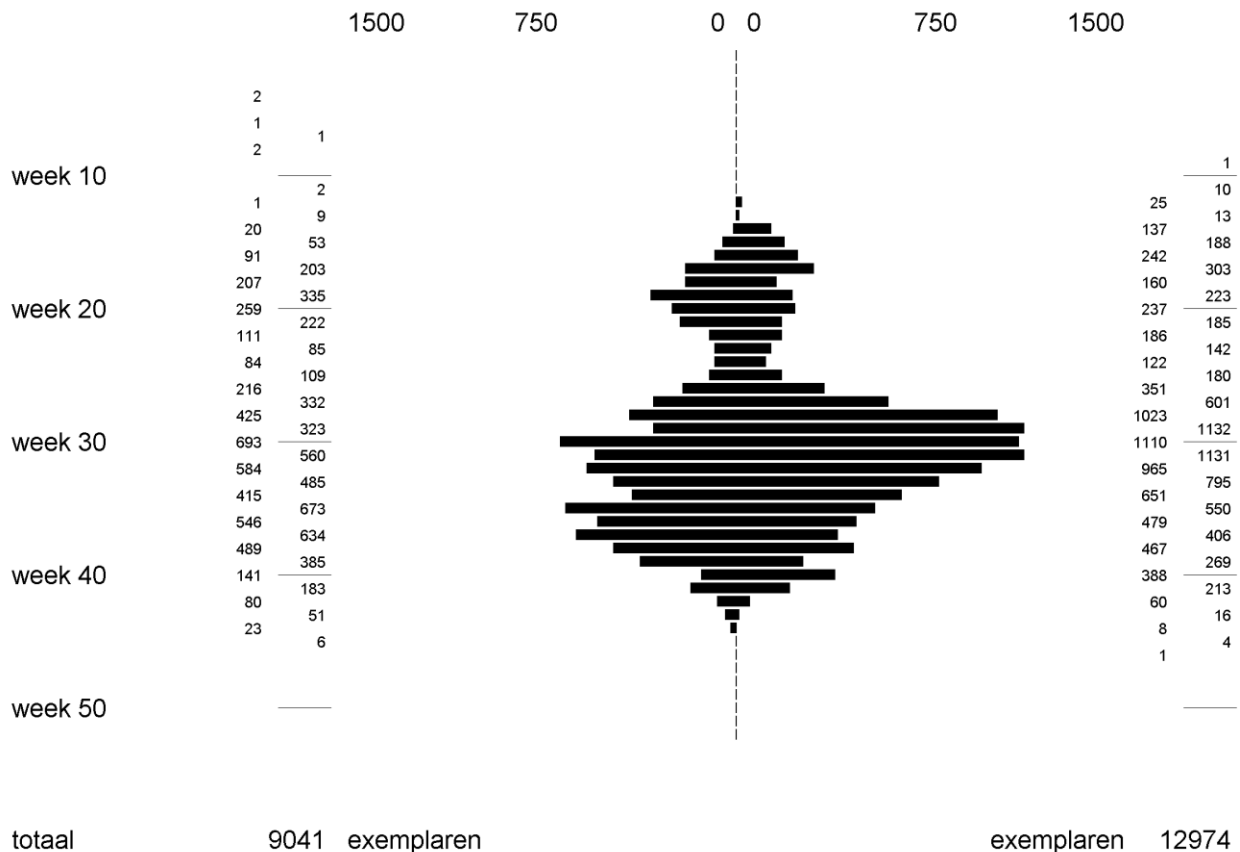

Meetpunten per 5x5 km in 2010

Het afgelopen jaar 2010 begon met een koude droge winter, wat gunstig is voor veel vlinders. Het voorjaar was niet uitzonderlijk koud of nat. Wel uitzonderlijk was de warme en meestal droge periode die eind juni aanbrak en die duurde tot eind juli. Temperaturen varieerden tussen 22 tot soms 32 graden Celsius, met een enkele koelere dag van 20 ertussendoor. Dat dit

gunstig was voor veel vlinders is te zien in onderstaande figuur: dit is de periode dat de meeste vlinders zijn gezien. Helaas ging vanaf eind juli de temperatuur weer omlaag en daalde ook het aantal vlinders. Een kleine opleving eind augustus in de temperatuur heeft die trend niet meer kunnen stoppen.

Aantal waargenomen dagvlinders per week in tuinen in 2008 (links) en 2010 (rechts)

Hoe verging het de verschillende soorten in 2010?

In 2008 en 2009 waren er vier - vijf soorten waarvan meer dan 1000 exemplaren werden gezien in de Zeeuwse tuinen: Atalanta, Klein en Groot koolwitje en Bontzandoogje en in 2009 ook de Distelvlinder. Afgelopen jaar is daarin een verschuiving opgetreden. Van Atalanta, Groot koolwitje en Klein koolwitje werden nog steeds meer dan 1000 waarnemingen doorgegeven, maar het aantal Bont zandoogjes is met een kwart gedaald. Daarentegen is het aantal Oranje zandoogje weer tot boven 1000 exemplaren gestegen. Na de dip in 2007 en 2008 zit het Oranje zandoogje daarmee in onze provincie de laatste jaren weer aardig in de lift. En dat is goed nieuws voor deze soort, waarvoor Zeeland samen met Drenthe een belangrijke provincie is.

Verliezers dit jaar zijn de 2 soorten die in 2009 als een invasie Nederland binnentrokken: de Distelvlinder en de Oranje Luzernevlinder. Het aantal Distelvlinders fluctueert altijd wel wat en was in 2010 vergelijkbaar met jaren

voor de invasie van 2009. De Oranje luzernevlinder werd afgelopen jaar niet gemeld, maar wel is 1 maal de Gele luzernevlinder gezien in Terneuzen. De Gele luzernevlinder is een moeilijke soort om te determineren, want hij lijkt heel erg veel op de gele *helice* ondersoort van de Oranje luzernevlinder. Officieel zou een foto nodig zijn ter bewijs. In heel Nederland zijn het afgelopen jaar slechts 25 waarnemingen gedaan van Gele luzernevlinders, die waarschijnlijk slaan op 17 individuen, voornamelijk in Limburg en Drenthe. Hiervan zijn slechts 6 goedgekeurd (bron: waarneming.nl). Zonder bewijs is dus in het geval van de Terneuzense vlinder niet vast te stellen of het een Gele of een Oranje luzernevlinder is. Het is in ieder geval wel duidelijk dat het aantal Luzernevlinders in 2010 flink lager is dan in 2009.

Wat betreft de dikkopjes, die zitten nog steeds niet in de lift. Het aantal blijft aan de lage kant vergeleken met de periode 2003-2006. Op Tholen zijn Zwartsprietdikkopje en Groot dikkopje afgelopen jaar zelfs helemaal niet waargenomen. Hopelijk zijn ze daar niet verdwenen. Het Geelsprietdikkopje blijft een zeldzame soort in Zeeland, er werd slechts 1 waarneming gedaan door het duo Van Kuijk/Almekinders in Retranchement.

Bij de blauwtjes lijkt het Boomblauwtje zich langzaam te herstellen van de klap in 2008, het aantal was afgelopen jaar nog steeds niet erg hoog voor deze algemene soort. Maar het is een bekend verschijnsel dat de aantallen Boomblauwtjes per jaar behoorlijk kunnen fluctueren.

Het Bruin blauwtje verdient als rode lijst soort natuurlijk wat extra aandacht. Met deze soort gaat het steeds beter. Maar 2006 laat zien dat het nog beter kan. Niet zo goed lijkt het te gaan met de Kleine vuurvlinder waarvan de aantal de laatste 3 jaar teruglopen. Een soort om in de gaten te houden dus.

Heel interessant zijn de waarnemingen van de Eikenpage van Jan Goedbloed (Dishoek). Jan heeft blijkbaar aan het begin van zwoele zomeravonden veel en goed naar de topjes van de eikenbomen bij zijn tuin gekeken, want deze soort is een specialist die bij voorkeur op dat moment hoog bovenin de bomen vliegt. In totaal zag Jan gedurende 6 bijna elkaar opvolgende weken Eikenpages in zijn tuin, met in de eerste week zelfs 7 exemplaren, zodat er gerust mag worden gesproken over een populatie ter plaatse.

Bij de vossen en parelmoervlinders was de Kleine vos weer vertegenwoordigd in bijna ouderwetse aantallen. En ook de Kleine parelmoervlinder werd weer gezien. Deze vrij bijzondere soort werd zoals elk jaar weer waargenomen door Marlies Jongejan in Nieuw-Haamstede en Henny Ravesteijn in Burg-Haamstede, allebei wonend dichtbij de duinen van Schouwen. Dit jaar werd de soort echter ook 1 keer gezien door Henny Lobbezoo in Rilland, wat wel heel bijzonder is.

Waargenomen aantallen in tuinen in periode 2003-2010

dagvlinders	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dikkopjes								
Zwartspruetdikkopje	376	507	395	366	84	61	92	71
Geelspruetdikkopje	2	6	3	15	1		2	1
Groot dikkopje	59	87	54	60	21	20	35	34
Witjes								
Klein koolwitje	2972	2998	2574	3951	2818	1745	2400	3218
Groot koolwitje	1771	1858	1755	1699	1933	1065	1489	1040
Klein geaderd witje	715	645	759	682	604	443	615	399
Oranjetipje	85	199	131	143	106	70	112	86
Oranje luzernevl.	6	4	2	4	1	1	74	
Gele luzernevl.							2	1
Citroenvlinder	53	85	89	36	42	27	27	42
Koninginnenpage	13	5	12	29	28	15	10	9
Blauwtjes, vuurvlinders en kleine pages								
Boomblauwtje	704	251	510	669	1030	376	491	633
Icarusblauwtje	214	196	198	355	144	117	383	360
Bruin blauwtje	35	85	79	197	31	30	90	105
Kleine vuurvlinder	114	209	242	274	133	227	179	150
Eikenpage			?	9	3	1		15
Vossen en parelmoervlinders								
Distelvlinder	2027	492	101	1021	318	169	5385	157
Atalanta	3167	2307	2346	3361	2732	1930	1486	2282
Dagpauwoog	1833	683	759	1516	617	305	893	774
Gehakelde aurelia	735	573	549	725	357	307	577	647
Kleine vos	1191	519	453	477	151	74	179	506
Landkaartje	250	95	62	52	29	8	44	34
Kleine parelmoervl.	36	19	37	27	7	9	25	19
Zandoogjes								
Bont zandoogje	1221	1470	1265	1416	1256	1066	1297	871
Oranje zandoogje	1541	1530	1078	1392	508	518	837	1093
Bruin zandoogje	596	661	621	955	522	335	442	301
Hooibeestje	75	138	97	57	47	35	31	50
Argusvlinder	105	87	72	48	19	25	27	12
Koevinkje	23	36	31	37	17	12	9	58
Heivlinder	14	20	10	21	1	5	7	6
Zeldzamere soorten niet gezien in 2009 en 2010								
Grote vos					3			
Rouwmantel				11				
Keizersmantel				2				
Tijgerblauwtje				2				1*
Totaal	1990	1612	1382	1961	1355	9042	1724	12975

*via waarneming.nl

Zoals al eerder gezegd is het aantal Bont zandoogjes met een kwart verminderd. Maar ook de Argusvlinder en het Bruin zandoogje hebben een klap gekregen het afgelopen jaar. Het aantal waargenomen Bruin zandoogjes varieert, maar met 301 waarnemingen in 2010 is dit wel het laagste aantal van de afgelopen 8 jaar.

De slechts 12 waarnemingen van de Argusvlinder is echt heel weinig. Deze soort laat sinds 2003 een vrijwel consequent dalend aantal zien. De Argusvlinder, die voorheen op alle eilanden werd gezien, is dit jaar alleen waargenomen op Tholen (4 ex door Ria de Rijke in St Maartensdijk), Noord-Beveland (7 ex door Cornellie Jol en Dini Moreauw, allebei uit Wissenkerke) en Zuid-Beveland (1 ex door Marga de Pundert, Kloetinge). De Vlinderstichting meldt op haar site over de Argusvlinder dat de aantallen Argusvlinders meer dan 90% zijn achteruitgegaan in vergelijking met 1990. De soort is al “verdwenen van de hogere zandgronden van Gelderland, Overijssel en Drenthe, maar de laatste jaren is die achteruitgang ook te zien in de duinen”. Helaas geldt dit ook voor de Zeeuwse tuinen.

Beter lijkt het te gaan met Hooibeestje en Koevinkje. Het Hooibeestje werd weer in dezelfde 3 tuinen gezien als voorgaande jaren: de tuin van Marlies Jongejan in Nieuw-Haamstede, Henny Ravensteijn in Burgh-Haamstede en Nel en Rinus Giljam in Ritthem. De aantallen zijn wel hoger, maar helaas is de soort dus niet op meer locaties gezien. Koevinkjes werden gezien in Zeeuws-Vlaanderen, 1 in Retranchement (Van Kuijk/Almekinders) en 5 in Hulst door Lina Gernaert en Ruth Neuhauster in Hulst telde 6 exemplaren. Verder telde Adri Karman uit Colijnsplaat 3 Koevinkjes, Peter Alblas uit Heinkenszand telde er 5 en Jan Goedbloed uit Dishoek telde er zelfs 38.

Heivlinders werden dit jaar wederom erg weinig gezien. De tuin van Marlies Jongejan in Nieuw-Haamstede werd, net als voorgaande jaren, wederom bezocht door Heivlinders. Zij was de enige in de provincie die deze soort, net als voorgaande jaren, ook in 2010 weer kon noteren.

In voorgaande jaren werden ook nog wel eens meer zeldzame soorten gezien zoals Grote vos. Op dat gebied is het de laatste tijd erg stil in Zeeland. Wel is het Tijgerblauwtje waargenomen als tuinsoort. Johny Rommens meldt op waarneming.nl (met foto) dat op 5 juli een exemplaar zijn huis in Oost-Souburg binnenvloog!

De Zeeuwse tuintellers

Veel mensen zijn geïnteresseerd hoe goed hun tuin is voor vlinders. Maar het nadeel van lijstjes is dat er altijd iemand onderaan moet staan. En dat is niet de meest stimulerende positie. Wanneer de tuinen worden gesorteerd naar aantal waarnemingen, zijn de grote tuinen bevoordeeld, tenzij er onderscheid wordt gemaakt tussen grote en kleine tuinen. Maar dan nog kan het zijn dat als gevolg van langdurige afwezigheid, vakantie of ziekte het aantal waarnemingen van iemand veel lager is dan het had kunnen zijn.

Vorig jaar was de volgorde in categorieën van tuingrootte en vervolgens naar hoeveelheid vlinders. Gelukkig heeft dit de bijna hekkensluiter van vorig jaar, P. Simpelaar uit Oostburg, niet doen afhaken maar juist gestimuleerd om meer vlinders te gaan kijken. En met succes. Waar iedereen in Zeeland dit jaar veel minder vlinders zag, was hij een van de weinigen die meer vlinders in zijn tuin kon noteren, een verdubbeling van het aantal vlinders zelfs!

De enige andere gelukkige die in 2010 veel meer vlinders zag dan in voorgaande jaren was Hans de Bruin uit Ouwerkerk. Hij heeft mij verklapt dat hij vooral in het naseizoen veel vlinders in zijn tuin kreeg dat afkwam op rottend fruit. Daarmee zag hij bijvoorbeeld in de week van 23 september 13 Gehakkelde aurelia's en in de week van 14 oktober zelfs 42 Atalanta's, topaantallen voor onze provincie.

Dit jaar heb ik de tuinen gesorteerd op grootte. Op deze manier kan iedereen zijn eigen vergelijking maken. Van diegenen die onderaan staan is de tuingrootte niet bekend, zij zijn gesorteerd op alfabet van de woonplaats. Als de grootte van je tuin niet (of verkeerd) is aangegeven in onderstaande tabel, geef het dan alsjeblieft voor volgend jaar door. Het helpt bij het maken van een goede analyse.

Als een ding uit onderstaande tabel wel duidelijk is, is dat een grote tuin inderdaad veel vlinders aantrekt. De meeste vlinders zijn geteld door Nel en Rinus Giljam uit Ritthem, die dan ook de grootste tuin hebben. Peter Alblas, met een bijna even grote tuin, heeft veel minder vlinders geteld, maar hij heeft in de vlinderrijke zomerperiode slechts een paar aandachtssorten geteld zoals Bruin blauwtje en Koevinkje. En zulke waarnemingen zijn zeer waardevol.

Een wat minder grote tuin of zelfs kleine tuin vol met aantrekkelijke planten voor vlinders kan verhoudingsgewijs ook veel vlinders kan trekken. Jeanette Lukasse, Hans de Bruin en Marlies Jongejan hebben alledrie relatief veel vlinders gezien, meer dan 1 per vierkante meter tuin. Maar verhoudingsgewijs zijn echt veel vlinders geteld door waarnemers met tuinen van 100m² en kleiner!

Overzicht van tellers en waarnemingen in 2010

		Tuin- opper- vlak	Aantal weken geteld	aantal soorten	aantal exemplaren	
					2009	2010
Nel en Rinus Giljam	Ritthem	9200	22	17	1291	1158
Peter Alblas	Heinkenszand	9000	11	12		>125
VanKuijk/Almekinders	Retranchement	6000	34	21	1064	601
Jo en Heleen Clarijs	Oostkapelle	4400	29	18	1763	1108
Ruth Neuhauster	Hulst	1600	26	18	638	400
Ineke Brillman	Wissenkerke	1350	27	12	384	266
Lina Gernaert	Hulst	1100	26	14	319	207
Cornellie Jol	Wissenkerke	1000	31	18	872	813
Jan Goedbloed	Dishoek	950	28	21		592
Angelique Belfroid	Gapinge	950	31	17	540	454
Henny Ravesteijn	Burgh Haamstede	900	33	22	884	628
Elly Geelhoed	Kortgene	825	27	13	324	294
Hans de Bruin	Ouwerkerk	615	30	15	572	952
Jan Bootsma	Scharendijke	600	22	10	141	103
Jeanette Lukasse	Wilhelminadorp	600	31	17	1227	746
Anton Baayens	Oost-Souburg	560	26	14	243	204
Marlies Jongejan	Nieuw- Haamstede	500	28	22	736	570
Christien van den Bosch	Middelburg	500	17	12	152	118
Diny Moreauw	Wissenkerke	450	30	14	431	255
R. de Fouw	Terneuzen	350	19	13	251	80
Jannie van Bloois	Domburg	350	25	14	151	111
Cobie Dekker	Nieuw- Haamstede	350	26	13	171	82
Henny Lobbezoo	Rilland	340	26	10	107	104
Adrie Karman	Colijnsplaat	300	30	14	234	227
Floor van Lamoen	Goes	280	26	14	249	185
Marga de Pundert	Kloetinge	100	29	16	264	171
Jenny de Gruiter	Kapelle	100	26	9	157	122
Gijs van den Ende	Zierikzee	100	25	15	161	139
Betty van Vossen	St Annaland	100	32	11	227	182
Ria de Rijke	St Maartensdijk	75	25	13	329	224
Marielle Berkenbos	Grijpskerke	65	29	13	265	189
Henny Waanders	Goes	65	13	11	52	53
Fam Troost	Middelburg	50	24	12		124
Hannie Joziasse	Middelburg	20	16	12	196	60
Henk Bondewel	Oostburg	20	28	12	273	247
Jan van Belzen	Arnemuiden		23	14	378	288
Henk Wagenaar	Kapelle		5	6	134	8
Marjon Stokkerman	Oostburg		20	11	159	101

		Tuin- opper- vlak	Aantal weken geteld	aantal soorten	aantal exemplaren	
					2009	2010
Pieter Simpelaar	Oostburg		6	11	42	86
Han Risseeuw	Oostburg		20	12	159	140
Hanneke Brill	Oostburg		18	10	179	106
Conny Jansen	Waterlandkerkje		24	9	254	214
Izaak Vermeulen	Waterlandkerkje		5	5		9
Han Reijnhoudt	Westkapelle		25	13	210	128

Wat wordt 2011?

Tja, dat is altijd gissen. Net als de winter van 2008/2009 en 2009/2010, is ook deze winter weer koud met veel vorstdagen, wat gunstig is voor vlinders. Belangrijk is dat een aantal soorten weer wat stijgen in aantallen. Dit geldt vooral voor beide soorten dikkopjes, Kleine vuurvlinder en helemaal voor Argusvlinder en voor Heivlinder. Ook Bruin Blauwtje, Kleine parelmoervlinder en Hooibeestje blijven voor onze provincie aandachtsoorten.

Het komend jaar zien we uw tuinformulier weer graag tegemoet. Mocht u geen tijd hebben om een volledig overzicht te maken van uw waarnemingen, dan kunt u zich eventueel beperken tot waarnemingen van deze soorten. Zet dan wel op uw formulier dat u selectief hebt gekeken naar een paar soorten. We hopen natuurlijk dat voor 2011 weer zoveel mogelijk mensen meedoen.

Dankwoord

Het invoerwerk werd weer bijna volledig gedaan door Hannie Joziasse. Daarnaast hebben een aantal waarnemers hun waarnemingen en die van anderen aangeleverd via Orde. Verder mocht in dit verhaal gebruik worden gemaakt van tuintellingen uit west Zeeuws-Vlaanderen gedaan door leden van werkgroep 't Duumpje. Iedereen bedankt voor de medewerking en veel succes met het tuinformulier van 2011.

Libellen in tuinen in 2010

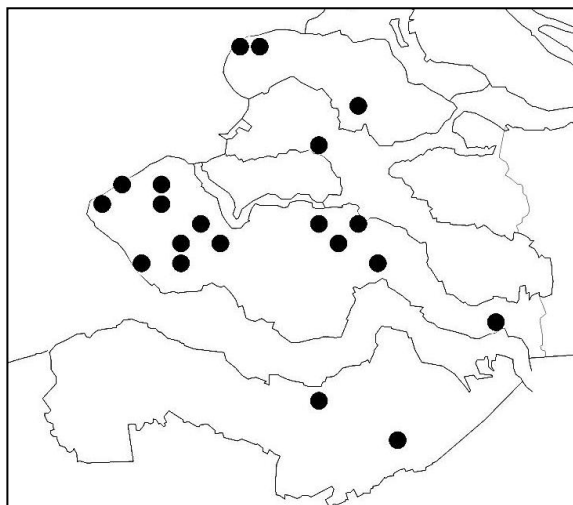
Jan Goedbloed

Om maar met de deur in huis te vallen: wat betreft libellen was 2010 geen hoogtepunt. Toch is over de libellenwaarnemingen in de Zeeuwse tuinen zeker nog allerlei interessants te melden, waaronder zelfs een nieuwe soort op de Zeeuwse tuinlibellenlijst!

Er zijn over het jaar 2010 waarnemingen ontvangen uit 21 tuinen, waarbij 2594 libellen van 18 soorten zijn gemeld, gemiddeld 123 (en een halve) libel per tuin. Vergelijking met 2009 levert een frappante gelijkenis op: in 2009

eveneens 21 (deels andere) tuinen met 2590 exemplaren, 4 minder, maar wel van 20 soorten, dus 2 meer. De verdeling van de deelnemers over Zeeland is heel aardig, maar tuinlibellenwaarnemingen van Tholen en West-Zeeuws-Vlaanderen zouden welkom zijn.

Locatie tuinen

		Tuin- opper- vlak	Vijver	aantal weken geteld	aantal soorten	aantal exemplaren	
						2009	2010
Jan Goedbloed	Dishoek	900	ja	28	13	1287	1189
Jeanette Lukasse	Wilhelminadorp	600	ja	25	7	405	633
Jo Clarijs	Oostkapelle	4400	ja	23	8	119	163
Gijs van den Ende	Zierikzee	100	ja	22	6	76	123
Henny Ravesteijn	Burgh-Haamstede	900	ja	24	12	171	119
Marielle Berkenbos	Grijpskerke	65	ja	13	6	65	71
Angelique Belfroid	Gapinge	950	ja	15	7	128	62
Christien van den Bosch	Middelburg	500	onbekend	9	7	5	57
Anton Baaijens	Oost-Souburg	560	ja	13	6	140	52
Han Reijnhoudt	Westkapelle		ja, nabij	13	8	17	25
R. de Fouw	Terneuzen	350	onbekend	10	7	12	22
Gerard Troost	Middelburg	50	onbekend	16	3		16
Marlies Jongejan	Nieuw- Haamstede	500	ja, nabij	12	6	10	12
Jannie van Bloois	Domburg	350	ja, nabij	7	2	14	10
Jan van Belzen	Arnhemuiden		nee	4	2	14	8
Jenny de Gruiter	Kapelle	100	onbekend	3	6	134	8
Henny Waanders	Goes	65	onbekend	4	3	26	7
Adrie Karman	Colijnsplaat	300	onbekend	4	1	23	4
Elly Geelhoed	Kortgene	825	onbekend	3	3		3
Ruth Neuhauster	Hulst	1600	onbekend	1	1		1
Henny Lobbezoo	Rilland	340	onbekend	1	1		1

Met het aantal getelde weken in de tabel wordt bedoeld het aantal weken waarin er libellen zijn gemeld, soms fors minder dan het aantal weken dat er vlinders in de zelfde tuin is gemeld (zie het tuinvlinderverhaal), waarbij het niet altijd duidelijk is of in tuinen waar weinig libellen zijn gemeld er gewoon weinig waren of er minder aandacht aan is besteed.

positie op ranglijst	2009	2010
Jan Goedbloed	1	1
Jeanette Lukasse	2	2
Jo en Heleen Clarijs	6	3
Gijs van den Ende	7	4
Henny Ravesteijn	3	5
Marielle Berkenbos	8	6
Angelique Belfroid	5	7
Christien van den Bosch	19	8
Anton Baaijens	4	9
Han Reijnhoudt	13	10
R. de Fouw	16	11
Gerard Troost		12
Marlies Jongejan	17	13
Jannie van Bloois	14	14
Jan van Belzen	15	15
Jenny de Gruiter	18	16
Henny Waanders	11	17
Adrie Karman	12	18
Elly Geelhoed		19
Ruth Neuhauster		20
Henny Lobbezoo		20

De tuin met het grootste aantal libellen èn het grootste aantal soorten is mijn tuin in Dishoek, met minder exemplaren en minder soorten dan vorig jaar, terwijl nogal wat andere tuinen in de top 10 meer exemplaren scoorden dan vorig jaar. Opvallend is dat Henny Ravesteijn in zijn tuin 10 keer minder libellen zag dan ik, maar slechts één soort minder.

Het leek me interessant om eens na te gaan wie de stijgers en dalers zijn. Zo blijken Jo Clarijs, Gijs van den Ende, Mariëlle Berkenbos, Han Reijnhoudt, R. de Fouw, Marlies Jongejan, Jenny de Gruiter en vooral Christien van den Bosch gestegen, de laatste zelfs van de 19e naar de 8e plaats. Dalers zijn Henny Ravesteijn, Angelique Belfroid, Anton Baaijens, Henny Waanders en Adri Karman.

In de onderstaande tabel is in het linkerdeel aangegeven in hoeveel tuinen een soort is gezien (op volgorde van het aantal tuinen), en in het rechterdeel de aantallen gezien in 2009 en 2010 met in de rechterkolom de toe- of afname in procenten (op volgorde van het aantal in 2010).

	tuinen 2010
Vuurjuffer	13
Lantaarntje	13
Paardenbijter	12
Bruinrode heidelibel	11
Azuurwaterjuffer	9
Blauwe glazenmaker	9
Platbuik	8
Grote keizerlibel	7
Houtpantserjuffer	6
Steenrode heidelibel	4
Viervlek	4
Watersnuffel	3
Gewone oeverlibel	2
Koraaljuffer	1
Kleine roodoogjuffer	1
Bloedrode heidelibel	1
Gewone pantserjuffer	1
Zuidelijke glazenmaker	1
totaal	21

	ex		
	2009	2010	%
Azuurwaterjuffer	694	689	-1
Vuurjuffer	419	429	+2
Bruinrode heidelibel	369	362	-2
Lantaarntje	334	348	+4
Houtpantserjuffer	34	152	+347
Koraaljuffer	167	150	-10
Paardenbijter	93	113	+22
Blauwe glazenmaker	111	94	-15
Kleine roodoogjuffer	71	69	-3
Grote keizerlibel	76	61	-20
Bloedrode heidelibel	28	40	+43
Platbuik	35	30	-14
Steenrode heidelibel	106	28	-74
Viervlek	34	14	-59
Gewone oeverlibel	3	9	+200
Watersnuffel	11	4	-64
Gewone pantserjuffer	1	1	0
Zuidelijke glazenmaker		1	
Zwervende heidelibel	2		
Bruine winterjuffer	1		
Tengere grasjuffer	1		
totaal	2590	2594	100
Aantal soorten	20	18	-10

In alle tuinen tezamen zijn dus 18 soorten waargenomen. Daarvan zijn twee soorten in dertien tuinen waargenomen, namelijk de Vuurjuffer en het Lantaarntje. Vijf soorten zijn in maar één tuin gezien, namelijk Koraaljuffer, Kleine roodoogjuffer, Bloedrode heidelibel, Gewone pantserjuffer en Zuidelijke glazenmaker.

De kop

Kijken we naar de aantallen die van de verschillende soorten zijn waargenomen, dan blijkt dat de Azuurwaterjuffer het meest is waargenomen

(689 ex). Dat deze soort de meest algemene tuinlibel van 2010 is, zal niemand verwonderen. Toch is dit hoge aantal in maar 9 tuinen geteld. Vuurjuffer, Bruinrode heidelibel en Lantaarntje spelen mee in de top, maar kunnen de positie van de Azuurwaterjuffer niet bedreigen. Deze tweede tot en met vierde plaats zijn eveneens niet onverwacht. Deze soorten zijn zelfs in meer tuinen waargenomen dan de Azuurwaterjuffer. Waarmee weer is aangetoond dat als de omstandigheden in vijvers geschikt zijn, de Azuurwaterjuffer in hoge aantallen voorkomt.

De Middenmoot

Houtpantserjuffer, Koraaljuffer, Paardenbijter, Blauwe glazenmaker, Kleine roodoogjuffer en Grote keizerlibel vormen de hogere regionen van de middenmoot. Het verhoudingsgewijs hoge aantal Houtpantserjuffers is vooral waargenomen in Oostkapelle en Dishoek, met een bosrijke omgeving. De Koraaljuffer is alleen gezien in mijn tuin in Dishoek, maar in zo'n groot aantal dat deze juffer daarmee de zesde plaats inneemt. Dat komt ook doordat deze soort normaal al een behoorlijk lang seizoen heeft, en in 2010 zelfs tot en met 23 september werd waargenomen. De Paardenbijter is, niet onverwacht, in veel tuinen gezien, namelijk 12. De Kleine roodoogjuffer is weer alleen in Dishoek gezien, mogelijk omdat deze soort een sterke voorkeur heeft voor drijvende vegetatie, met name waterlelieblad.

Bloedrode heidelibel, Platbuik, Steenrode heidelibel en Viervlek vormen de volgende groep. Bloedrode heidelibel is alleen in Dishoek waargenomen, steeds in klein aantal. Wat betreft de Steenrode heidelibel kan het beeld vertekend zijn, omdat het onderscheid met Bruinrode heidelibel moeilijk blijft, en we weten dat in ieder geval in grote delen van Zeeland de Steenrode niet of nauwelijks voorkomt.

De staart

Tenslotte vormen Gewone oeverlibel, Watersnuffel, Gewone pantserjuffer en Zuidelijke glazenmaker de achterhoede. De laatste twee zijn beide maar één keer waargenomen. De Gewone oeverlibel zie je gewoonlijk bijna nooit in tuinvijvers, omdat deze een sterke voorkeur heeft voor kale oevers, iets waar tuinliefhebbers een hekel aan hebben. De Watersnuffel heeft juist weer een voorkeur voor grote open wateroppervlakten (ook iets wat je zelden tegenkomt bij tuinvijvers), maar kan af en toe wel een tuin in zwerven, zeker als er grote waterpartijen in de omgeving aanwezig zijn. De Gewone pantserjuffer is ondanks de naam in Zeeland niet zo algemeen, waarnemingen van deze soort bij tuinvijvers zijn zeker bijzonder te noemen. De waarneming van een Zuidelijke glazenmaker in de tuin van Han Reijnhoudt op 15 juli is natuurlijk heel bijzonder en de eerste tuinwaarneming van deze soort in Zeeland. Deze zuidelijke soort zwerft regelmatig, bijna jaarlijks, naar ons koude kikkerlandje, en probeert daar ook voet aan de grond te krijgen. De datum past in het patroon, deze soort wordt het meest

waargenomen in juli, net voordat de er op lijkende Paardenbijter actief wordt.

Vergeleken met 2009

In 2009 zijn 3 soorten waargenomen die niet in 2010 zijn gezien, maar daar staat tegenover dat er in 2010 één soort is waargenomen die nog niet eerder in een tuin werd gezien.

Zoals eerder gemeld, zijn de totale aantallen getelde libellen in 2009 en 2010 zo goed als gelijk. Dat geldt ook voor de vier soorten in de kop. Stellen we het per soort in 2009 getelde aantal op 100%, dan blijken er in 2010 behoorlijk wat verschuivingen te zijn opgetreden. Toegenomen zijn de Paardenbijter (+22%), Bloedrode heidelibel (+43%) en Houtpantserjuffer (een ongelooflijke toename van +347%). De meeste soorten echter zijn in 2010 in lager aantal waargenomen. Licht verminderd zijn Koraaljuffer (-10%), Platbuik (-14%), Blauwe glazenmaker (-15%) en Grote keizer (-20%). Beduidend minder waarnemingen waren er van Viervlek (-59%) en Watersnuffel (-64%). Maar van deze laatste soorten en de Gewone oeverlibel (+200%) zijn zo weinig exemplaren gezien dat de genoemde percentages weinig te betekenen hebben. Echt zinvolle conclusies zijn pas te trekken bij vergelijking over een langere periode, wellicht iets voor het volgende tuinwaarnemingenoverzicht.

Ten slotte

Gelukkig werd ik gevraagd om dit stuk te schrijven, zodat ik mijn libellentuinwaarnemingen er nog tussen kon moffelen, en zodoende mijn koppositie kon verdedigen. Ik was natuurlijk weer eens (veel) te laat met het inleveren van mijn tuinformulier.

Daarom eindig ik met een voornemen voor mezelf en een oproep: als iedereen zijn tuinwaarnemingen op formulier (of digitaal) nou het komend jaar zo half december inlevert bij Hannie, of bij mij, of bij eender welke vlinder- of libellenhotemetoot, dan kunnen we de bespreking van de tuinwaarnemingen direct beginnen met een nieuw record, namelijk het aantal tuinen waarin geteld is!

Nachtvlinderwaarnemingen 2009 en 2010 in Nieuw-Haamstede

Marlies Jongejan

Sinds mei 2009 doe ik mee aan het nachtvlinderonderzoek. In het tijdschrift Sterna van de Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland deed ik in september 2009 verslag van mijn ervaringen. Voor de Prikkebeen een bewerking van dit artikel geactualiseerd met een aantal spectaculaire waarnemingen uit de maanden oktober en november.

Een voorproefje van de resultaten van het nachtvlinderproject 2007 -2012 op de Kop van Schouwen.

Onderzoek op Schouwen-Duiveland

Op Schouwen-Duiveland is en wordt op de volgende vaste locaties onderzoek gedaan: Schuddebeurs, Ouwerkerk (krekengebied en Salvatorhoeve), Sirjansland (Dijkwater en Dillingweg), Oosterland (Maire), Dreischor (Rana natuurpark) Zonnemaire (Dijkhuisjes), Zierikzee, Brouwerhaven, Scharendijke, Moriaanshoofd (Prunje, Flaauwers), Serooskerke (Schelphoek), Haamstede (Slotbos), Haamstede (Gadrabos), Nieuw-Haamstede (Strandweg en Vliegveld). Per locatie is systematisch, van maart tot en met november, minimaal tweewekelijks een nacht gevangen, waarbij niet alleen de soorten maar ook de aantallen moeten worden genoteerd. Zo ontstaat een redelijk beeld van de soortenrijkdom en van de populatiegrootte per soort. Het systematische onderzoek met lichtbakken op Schouwen-Duiveland wordt gedaan door vrijwilliger Hans de Bruijn vanuit Ouwerkerk en projectleider Anton Baaijens vanuit Oost-Souburg. Een aantal mensen geeft losse waarnemingen door.

Voor de Kop van Schouwen zijn veel waarnemingen uit de jaren '60 en '70 beschikbaar die door W.J. Boer Leffef gebundeld zijn. In de Prikkebeen is door Henk Wagenaar al vele malen aandacht besteed aan bijzondere waarnemingen van Boer Leffef, zoals de maantandvlinder die in het vorige nummer werd behandeld. *Boer Leffef die als entomoloog bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer werkte heeft meer onderzoek verricht in de duinen van Zuidwest-Nederland. "De uitkomsten van het onderzoek op Goeree en van min of meer afgeronde inventarisaties in de duinen van Walcheren, Noord-Beveland, Schouwen en Oostvoorne zijn even zo vele aanwijzingen, dat het gedeelte van het Duindistrict, gelegen ten zuiden van de grote rivieren, van bijzondere betekenis is voor uit het zuiden komende trekvlinders*

Roomvlek

(migranten). De duinen van bovengenoemde eilanden vormen blijkbaar een aaneengesloten reeks van voor een aantal trekvlindersoorten oecologisch gunstige terreinen ... Deze duinen bevatten bovendien milieus waarin een aantal zuidelijker georiënteerde vlindersoorten zich hebben kunnen vestigen en handhaven... Het loont de moeite te trachten de biotopen waar deze soorten leven voor het nageslacht te behouden". Aldus Boer Leffef in 1961 in

zijn verslag over Goeree.

De reeks waarnemingen op Schouwen startte met een werkkamp van biologiestudenten die in juni 1960 tien dagen lang veldwerk deden. Zij verbleven in de fruitschuur van J.P.C. Boot waar Boer Leffef een lichtvangavond organiseerde. De resultaten waren zo interessant dat het R.I.N. besloot om systematisch onderzoek te gaan doen op de Kop van Schouwen. In 1961 en 1962 hebben de “zelfwerkende lichtvangapparaten” ofwel “moth traps” vrijwel elke avond aangestaan. De vallen werden elke morgen gelegegd door de heren A.M. van der Weel die bij de dienst Domeinen werkte, J.P.C.Boot, fruitkweker te Burgh en G. de Beer, onderwijzer te Haamstede.

De methode die toegepast werd vinden we nu niet meer acceptabel: de gevangen vlinders werden gedood, ingepakt en ter determinatie naar Boer Leffef opgestuurd. J.P.C. Boot is daarna op eigen initiatief tot ver in de jaren '70 doorgegaan met het onderzoek. Alle gegevens zijn in 1977 door Boer Leffef bij elkaar gezet. De soortenlijst van Boer Leffef waar Boot een groot aandeel in heeft gehad is voor het huidige onderzoek een belangrijk ijkpunt. Ik heb alle soorten die toen gezien zijn in mijn veldgids aangetekend, het is heel spannend om te zien of de soorten van veertig a vijftig jaar geleden nog steeds voorkomen.

In de tussenliggende periode is er geen systematisch onderzoek gedaan. Wel hebben leden van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland en andere waarnemers gegevens verzameld.

Aan de rand van het vliegveld

Onze achtertuin ligt op korte afstand van het Duinhotel in Nieuw-Haamstede en grenst aan het vliegveld. De sloot achter ons huis is rijk begroeid met allerlei vochtminnende planten. Twintig meter verder is in 2005 een nieuwe duinbeek gegraven en ook de oevers van deze duinbeek hebben een gevarieerde begroeiing. De lichtval trekt ook soorten aan uit de tuinen van nabijgelegen woningen. Door deze combinatie van biotopen komen er veel verschillende nachtvlinders voor. Van mei 2009 tot en met november 2010 hebben we al 314 verschillende soorten kunnen noteren. Een heel goede locatie dus.

De eerste zomer was het erg overweldigend om als onervaren onderzoekster met een barstensvolle val geconfronteerd te worden, zeker omdat ik toen de meeste vlinders nog niet goed wist te determineren. Het was af en toe om radeloos van te worden, soms maakte ik bijna een achturige werkdag om alles uit te zoeken. Gelukkig kwamen Hans en Anton elke veertien dagen helpen en ook in 2010 zijn ze regelmatig de val wezen controleren. Als ik een soort niet gelijk weet en ook als ik denk een zeldzame soort gevangen te hebben dan stuur ik een foto op of ik bewaar hem even in de koelkast. Zowel in 2009 als in 2010 zaten er in de zomer behalve vlinders ook behoorlijk wat julikevers in de val, op een gegeven moment wel zeventien

stuks. Ook deze bijvangst is genoteerd. Sinds het najaar van 2010 schrijf ik ook de sprinkhanen op

Karakteristieke soorten

Kleine hageheld (*Lasiocampa trifolii*), een grote lichtbruine behaarde vlinder, zie ik regelmatig, soms zelfs vier gelijk. De vlinder heeft kruipwilg als waardplant, wordt alleen op de Kop van Schouwen waargenomen en is in de rest van Zeeland niet bekend.

Klein avondrood (*Deilephila porcellus*), een mooie rozerode pijlstaart van 2.5 cm groot, is een gewone verschijning in de duinen en is gebonden aan diverse soorten walstro, een plant die je in de duinen veel ziet. Dat geldt ook voor de Echt-walstrospanner (*Phibalapteryx virgata*), een zeldzaam 1 cm groot vlindertje met prachtige grijsbruine lijntjes.

Het Vlasbekuiltje (*Calophasia lunula*) en de Vlasbekdwergspanner (*Eupithecia abietaria*) zie ik ook zo nu en dan, evenals de zeldzame Helmgrasuil (*Mythimna litoralis*). Allemaal soorten die echt bij de duinen horen.

De Sint-janskruidblokspanner (*Aplocera efformata*) was lang niet gezien op Schouwen tot hij op 4 oktober 2010 in onze lichtval zat. Een mannetje, stelde Anton vast.

Een bijzondere verschijning is de Groene weide-uil (*Calamia tridens*) een effengroene vlinder van bijna 2 cm, een karakteristieke soort voor duingrasland. Niet verwonderlijk om deze soort aan de rand van het vliegveld veelvuldig aan te treffen. En zo zijn er nog veel meer soorten die zich op de Kop van Schouwen thuisvoelen zoals de Kustuil (*Polymixis lychenea*), de Gele

Blauw weeskind

foto: Kees Heestermans

kustspanner (*Aspitates ochrearia*) en de Jota-uil (*Autographa jota*)

De Roodbandbeer (*Diacrisia sannio*), een oranje vlinder met opvallende rode banden, werd in 1934 door Prof. Brouwer uit Zeist al in het Schouwse duin gevonden. Deze beer soort stond toen als zeldzaam bekend en valt tegenwoordig in de categorie “niet zo gewoon”.

De Slanke groenuil (*Actebia praecox*) ca. 2 cm zilverachtig korstmosgroen is een zeldzame soort van duinen en stranden, waarvan de rups zich overdag in het zand verbergt. Deze soort is dit jaar gevangen aan de Strandweg en in onze lichtval. De soort komt zelfs in de lijst van Boer Leffef niet voor.

Van de Bruine witvleugeluil (*Aporophyla lutulenta*) werd gedacht dat hij niet meer in Zeeland voorkwam. Dat de vlinder in 2009 onze val in Nieuw-

Haamstede terecht kwam betekende een herontdekking voor Zeeland. Een zeldzame soort die uitsluitend in de duinen voorkomt.

Grote verrassingen

Een grote verrassing wachtte ons voorjaar 2010 in de val: de Roomvlek (*Arctia villica*). Een veelkleurige vlinder, zwart met crèmekleurige vlekken, gele achtervleugel en rood achterlijf. Een zeer zeldzame duinsoort die alleen nog in het uiterste westen van Zeeland voorkomt. De Roomvlek was lang niet gezien op Schouwen, wel af en toe op Walcheren.

In mei 2010 troffen we een Nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*) in de val aan, een van de grootste nachtvlinders die in ruige graslanden kan voorkomen. Heel bijzonder was de vondst van een Zwart weeskind (*Mormon aura*) in de val. Dit is een soort van bossen en struwelen langs rivieroeveren of moerassen. De soort is bekend van Zuid-Limburg, het Geuldal en het Gulpdal. Verspreid over het hele land kunnen zwervers worden waargenomen meldt de gids. Dit Zwart weeskind in Nieuw-Haamstede was aanleiding om op zoek te gaan aan de rand van de Zeepeduinen. Dat hier de ene week vier en de andere week drie exemplaren zijn gevonden zou erop kunnen wijzen dat het geen zwervers maar een heuse populatie betreft. Omdat er meer vocht vastgehouden wordt in het gebied zou het kunnen zijn dat het milieu aan de duinrand lijkt op dat van de genoemde rivierdalen. De tijd zal het leren.

Aangestoken door de smeere excursie in de Zeepeduinen ben ik het vangen met smeer gaan uitproberen, inderdaad ook met hoofdlamp. De laatste dagen van augustus 2010 brachten opzienbarende waarnemingen op de ingesmeerde bomen.

Roodkopwinteruil

foto: Erik Sanders

Als absolute topper op 30 augustus het Blauw weeskind (*Catocala fraxini*), een zeer zeldzame trekvlinder. Deze soort werd in de dagen erna ook op andere plekken in Zeeland gezien. Op 31 augustus verscheen het Karmozijnrood weeskind (*Catocala sponsa*), een zeer zeldzame soort die vooral op de Veluwe gezien en die enkele dagen eerder in Ouwkerk was gezien. Op 2 september hadden we ook het Rood weeskind (*Catocala nupta*) op smeer,

waarmee het kwartet compleet was.

Waarnemingen op smeer najaar 2010

Tot eind november heb ik mijn eigen mini-smeertochten gehouden: 5 paaltjes aan de rand van het vliegveld en enkele bomen. Tegen de paaltjes aan groeien braamstruiken, ik denk dat de aanwezigheid van rottende bramen zeer bijgedragen heeft tot de succesvolle waarnemingen

Een aantal vlindersoorten die ik in 2009 al in

de lichtval had, bleek ook op smeer af te komen: Bruine

witvleugeluil, Geveerde witvleugeluil (*Aporophyla australis*), Geelbruine herfstuil (*Agrochola macilenta*), Zwartstipvlinder (*Agrochola lota*), Grijs herfstuil (*Eugnorisma glareosa*), Bruine herfstuil (*Agrochola circellaris*).

Naast deze oude bekenden dienden zich soorten aan die voor mij nieuw waren: Bosbesuil (*Conistra vaccinii*), Wachtervlinder (*Eupsilia transversa*) en Zwartvlekwinteruil (*Conistra rubiginosa*). Opvallend is dat deze soorten indertijd niet door Boer Leffef / Boot zijn waargenomen, vermoedelijk omdat zij niet met smeer werkten.

Boomkikker

foto: Kees Heestermans

De Bruine essenuil (*Litophane semibrunnea*) zag ik voor het eerst op 26 september, een zeldzame soort uit een bosrijke omgeving, nieuw voor Schouwen. De Zwarte witvleugeluil (*Aporophyla nigra*), een zeldzame soort die alleen in het zuiden van het land waargenomen wordt, kwam op 7 oktober op smeer. Dit is ook een nieuwe soort voor Schouwen-Duiveland.

De Roodkopwinteruil (*Conistra erythrocephala*), in 2009 voor het eerst in Zeeland gevangen in Clinge in een

lichtval, verscheen op 10 oktober. De week daarvoor had Anton hem al op Walcheren waargenomen.

De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden: soortenlijst van de macrolepidoptera die tijdens een RIVON-inventarisatie in 1961 en 1962 in de 'Kop van Schouwen' werden aangetroffen. Boer Leffef, W.J. Rijksinstituut voor natuurbeheer, 1980
Aanwezig in de Zeeuwse Bibliotheek.

Nachtvinders : veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten / tekst: Paul Waring en Martin Townsend ; ill.: Richard Lewington ; vert. [uit het Engels] en bew.: Mathilde Groenendijk en Jippe van der Meulen ; eindred.: Dick Groenendijk. - Baarn : Tirion Natuur, cop. 2006

Nachtvinders in Zeeland: Jaarverslag 2009. A.M. Baaijens en R. Joosse. Stichting Het Zeeuwse Landschap en Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland m.m.v. Vlinderwerkgroep West Zeeuws-Vlaanderen, 2010.

Libellen kijken in Zeeland (1), het begin is echt niet moeilijk.

Henny Waanders

Het aantal mensen dat bewust naar libellen kijkt is veel minder dan de mensen die naar dagvlinders kijken. Hoe zou dat komen? Door het in 2007 uitgegeven boek *Libellen in Zeeland* is het veel eenvoudiger geworden om libellen te herkennen. Door het geringe aantal van ca 45 soorten in onze provincie is het minder moeilijk een libel op naam te brengen.

Libellen zijn net als de dagvlinders vaak goed te benaderen door heel langzaam naar ze toe te lopen. Ze leggen hun omgeving in hun 'geheugen' vast en plotselinge veranderingen daarin doet hen vluchten. Er achter aan rennen helpt daarom niet. Bij het fotograferen van libellen benader ik ze tot op een paar decimeter. Dit is ook een afstand om ze goed te kunnen bekijken. Voor grotere afstanden kun je gebruik maken van een verrekijker. De meeste verrekijkers zijn echter pas scherp te stellen vanaf vijf meter en zijn dus niet zo geschikt voor het bekijken van libellen en vlinders. Er zijn echter steeds meer verrekijkers in de handel die vanaf minder dan twee en een halve meter scherp te stellen zijn.

Libellen zijn er in twee soorten, juffers en echte libellen.

Juffers hebben een erg smal achterlijf, hun ogen staan ver uit elkaar en alle vier de vleugels zijn hetzelfde. Indien ze stil zitten houden ze hun vleugels meestal naar achter gericht.

De echte libellen zijn groter, hebben een zwaardere bouw, de beide ogen raken elkaar (bijna) en de achtervleugels zijn aan de basis breder dan de voorvleugels. Indien ze stil zitten houden ze hun vleugels opzij of iets naar voren gericht.

Vuurjuffer ♂
mannetje. Zo eenvoudig is het.

Ik wil in de komende uitgaven de meest voorkomende libellen in Zeeland bespreken. De eerste libellen (juffers) van het jaar zijn de **Vuurjuffers**. Die zijn gewoonweg niet te verwarren met andere juffers omdat er maar één soort rode juffers in Zeeland voor komt. Ziet u een rode juffer in Zeeland, dan is het voor 99% kans dat het een Vuurjuffer is. Is het achterlijf voorminder dan 10% zwart, dan is het een

Lantaarntje ♂

De meest voorkomende libel in onze streken is het **Lantaarntje**.

Deze juffer komt aan zijn naam omdat het mannetje achteraan een geheel blauw segment heeft, die op z'n overigens zwarte achterlijf nogal opvalt. Het Lantaarntje is kleiner dan de zojuist besproken Vuurjuffer. Het mannetje van het Lantaarntje is alleen te verwarren met het

mannetje van de Tengere grasjuffer, maar die is heel zeldzaam en heeft geen volledig blauw segment op zijn achterlijf. Ook lijkt deze op de roodoogjuffers, maar die hebben rode ogen.

De vrouwtjes van het Lantaarntje zijn moeilijker te herkennen, ook omdat deze een grote verscheidenheid in kleur hebben. Dus, in de vrouwtjes moet u zich voorlopig maar niet verdiepen.

Azuurwaterjuffer ♂

Er is nog een veel voorkomende blauwe juffer, de **Azuurwaterjuffer**. Deze is groter dan het lantaarntje en heeft veel meer blauw. Er zijn in Zeeland meer blauwe waterjuffers, maar dit is de meest voorkomende.

Het mannetje van de Azuurwaterjuffer is herkenbaar aan de zwart U- vormige tekening op het segment, direct achter het borststuk. Ook bij deze soort zijn de vrouwtjes moeilijker op naam te brengen, dus dat mag u voorlopig even vergeten.

In het volgende nummer van de Prikkebeen zal ik nog een paar soorten juffers beschrijven, maar omdat dat nummer pas aan het eind van de zomer uitkomt, zal ik nu toch ook maar enige voorjaarssoorten van de 'echte libellen' bespreken.

Viervlek

De **Viervlek**, alweer een eenvoudig te herkennen (echte)libel. Zowel het mannetje als het vrouwtje heeft als enige libel 2 zwarte vlekken op elke vleugel, 1 aan het uiteinde, en 1 halverwege. De mannetjes en vrouwtjes zijn identiek gekleurd. Alle anderen libellen hebben alleen aan hun vleugeleinde een opvallende vlek die pterostigma wordt genoemd.

De **Platbuik** is eveneens eenvoudig te herkennen. De naam zegt genoeg. Er is geen andere libel met z'n breed achterlijf. De donkere vlekken aan de vleugelbasis zijn ook kenmerkend voor de soort. De oudere (uitgekleurde) mannetjes hebben een blauw achterlijf en de vrouwtjes een geel/bruin achterlijf.

Platbuik ♂

Platbuik ♀

Het is de bedoeling dat wij later nog eens soorten naast elkaar zetten die veel op elkaar lijken en daardoor voor verwarring kunnen zorgen.

Het moet maar even genoeg zijn. De beschreven soorten zijn allen goed herkenbaar en ik hoop dan ook dat veel meer mensen naar deze prachtige dieren zullen kijken en u de waarnemingen ook aan ons zal melden.

Hoe gaat het met de Argusvlinder?

Angelique Belfroid

De oranjebruin gekleurde Argusvlinder is een vlindertje met magie. Mijn eerste echte ervaring met deze magie was een aantal jaren geleden in de Vlietepolder waar, steeds weer verassend, telkens vlak voor mijn voeten Argusvlinders van het zandpad opvlogen. Zodra ze neerstreken, leken ze volledig verdwenen en kostte het flink wat moeite om ze weer terug te vinden. De fraaie onderkant viel, ondanks of misschien wel dankzij de vele oogjes, perfect weg tegen het zand.

Helaas lijkt de Argusvlinder niet alleen te verdwijnen op een zandpad, maar ook in de dagelijkse praktijk. In het artikel over tuinwaarnemingen van dagvlinders in dit nummer ben ik daar al op ingegaan: de soort 'vliegt' achteruit in onze tuinen. Ook landelijk bestaat deze trend. Eigenlijk had ik zelf er geen idee van dat deze soort zo achteruit aan het gaan was. Omdat het meer een graslandsoort is, en volgens onze vlinderatlas een voorkeur heeft voor lintvormige elementen in het landschap zoals dijken, kom je de Argusvlinder überhaupt niet veel tegen op plaatsen die voor andere vlindersoorten juist bijzonder aantrekkelijk zijn. Een echte tuinsoort of duinsoort bijvoorbeeld is het niet. Maar volgens onze eigen *Dagvlinders in Zeeland* (2003) is de Argusvlinder een algemene vlinder. Het verspreidingskaartje in ons boek wijst daar ook duidelijk op.

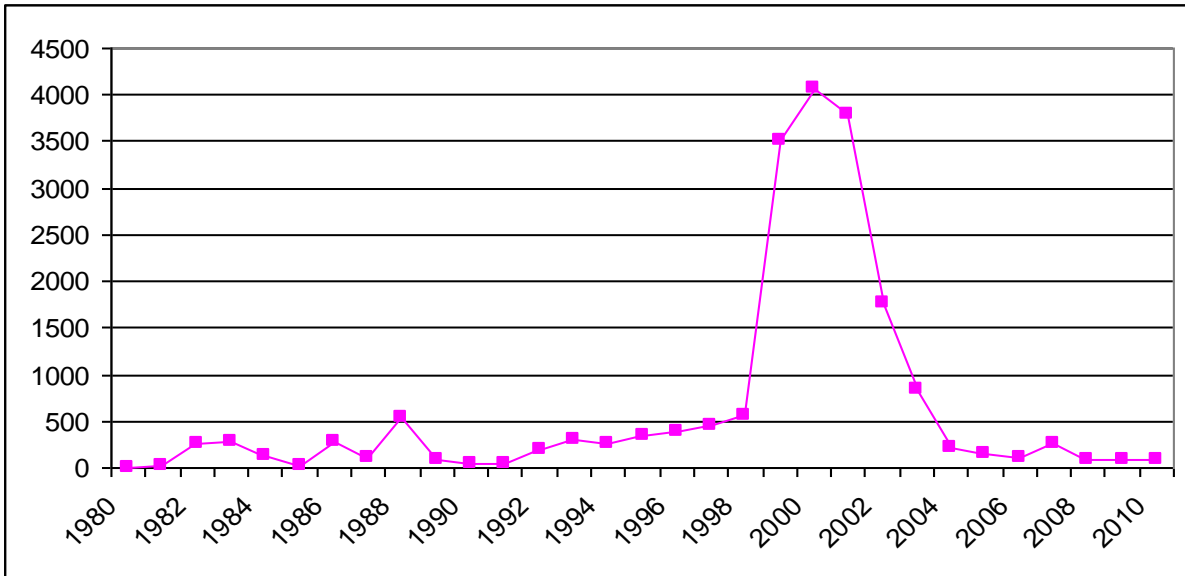

Argusvlinder ♂

waarnemingen veel minder. Maar de periode 1999-2001 was precies de tijd dat de Zeeuwse vlinderwerkgroep zeer actief bezig was met het waarnemen van dagvlinders ten behoeve van onze *Dagvlinders in Zeeland*! De piek lijkt dus een waarnemingseffect.

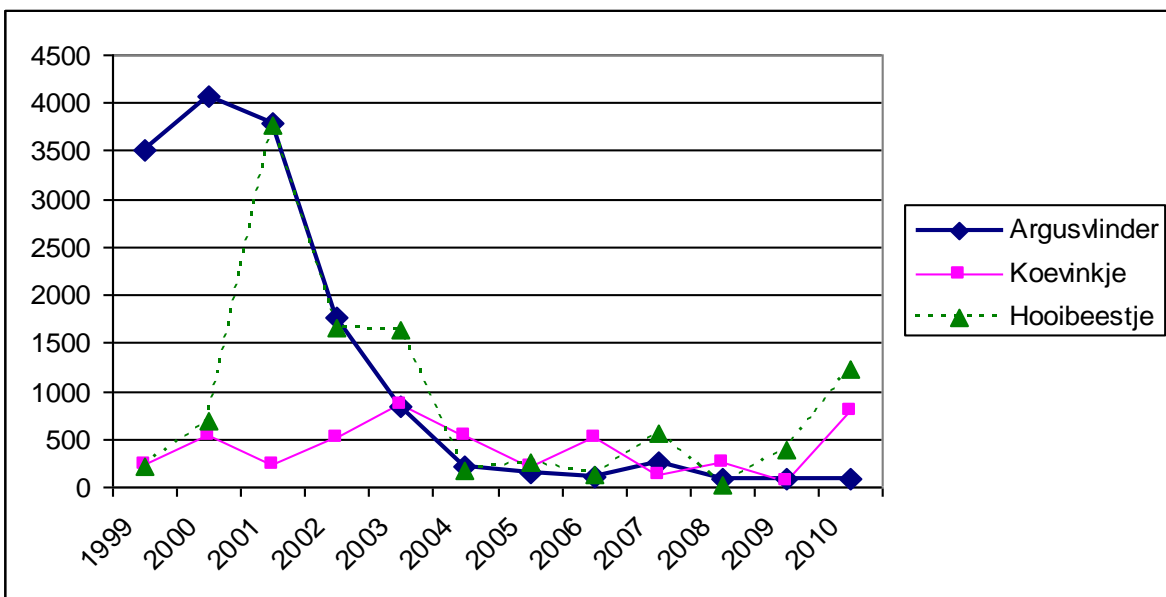
Onderstaande figuur laat het aantal waargenomen Argusvlinders in de provincie Zeeland zien over de periode 1980-2010. Het is duidelijk dat er een piek was in de jaren 1999-2001. Daarvoor en daarna is het aantal

Aantal waargenomen Argusvlinders in de provincie Zeeland in de periode 1980-2010

Om een mogelijk waarnemingseffect uit te sluiten heb ik daarom de waarnemingen van de Argusvlinder vergeleken met twee andere zandoogjes, het Hooibeestje en het Koevinkje. Deze twee soorten zijn volgens de verspreidingskaartjes van *Dagvlinders in Zeeland* wat minder algemeen, over het Koevinkje wordt zelfs gesproken als een vrij zeldzame verschijning in Zeeland. Van het Hooibeestje werden nog wel eens enige honderden exemplaren geteld op gunstige locaties, maar voor het Koevinkje is dat toch meer een zeldzaamheid. Onderstaande figuur laat het aantal waargenomen exemplaren van de drie soorten zandoogjes zien vanaf 1999.

Aantal waargenomen Argusvlinders, Koevinkjes en Hooibeestjes in de provincie Zeeland in de periode 1999-2010

Het is uit deze figuur duidelijk dat het aantal waarnemingen van de Argusvlinder na 2001 omlaag is gekelderd. Ook het aantal waarnemingen van het Hooibeestje is na 2001 gedaald. Het aantal waarnemingen van het Koevinkje zwabbert zo'n beetje alle kanten op over de jaren. MAAR, zowel

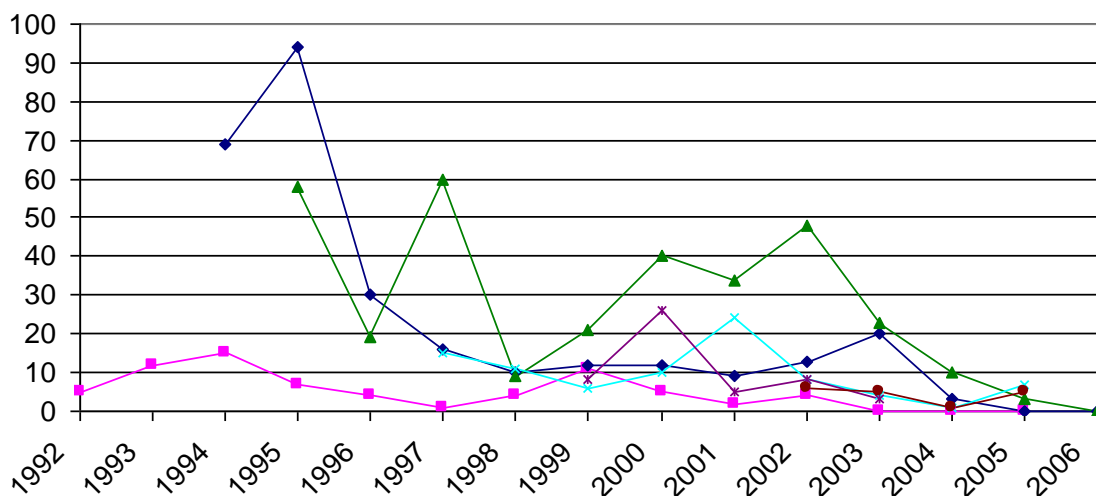
Argusvlinders parend

voor Koevinkje als Hooibeestje neemt het aantal waarnemingen vanaf 2009 toe, terwijl het aantal waarnemingen voor de Argusvlinder stabiel laag blijft. Het heeft er alle schijn van dat dit geen waarnemingseffect is, maar het betreft natuurlijk maar 1 jaar.

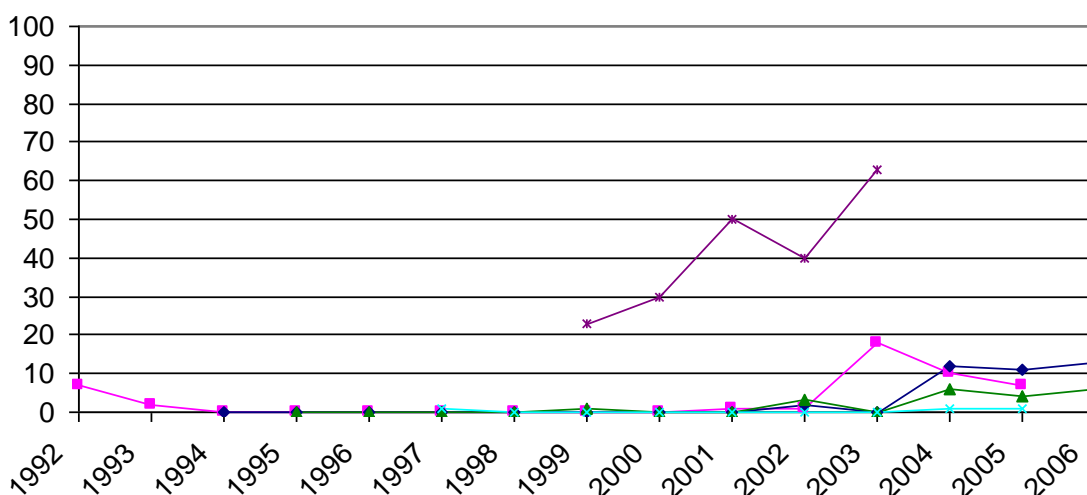
Misschien wel een nog neutralere manier om in beeld te krijgen of het aantal Argusvlinders nu dalend is, zijn de aantallen die zijn waargenomen op de monitoringsroutes in Zeeland. Niet alle routes zijn alle jaren gelopen maar uit onderstaande figuur blijkt dat in de laatste 5 jaren dat is gemonitord, steeds minder Argusvlinders werden waargenomen.

Bij het Hooibeestje is dat precies omgedraaid, hoewel de waargenomen aantallen Hooibeestjes op de monitoringsroutes wel laag zijn. Voer voor de statistici onder ons of dit een serieuze toename is.

Aantal waargenomen Argusvlinders langs 6 verschillende Zeeuwse monitoringsroutes in de periode 1992-2006

Aantal waargenomen Hooibeestjes langs 5 verschillende Zeeuwse monitoringsroutes in de periode 1992-2006 (Op de 6^e route zijn geen Hooibeestjes waargenomen)

Het grappige van deze 3 vlinders is dat ze alledrie redelijk vergelijkbare cycli hebben. Het meest in het oog springend daarbij is dat alledrie de soorten de winter passeren als halfvolgroeide rups. Een slechte winter of voorjaar zou de rupsoverleving in theorie voor alle drie soorten dus gelijk moeten treffen. De rupsen leven van grassoorten. Hooibeestje en Argusvlinder hebben beiden een voorkeur voor lintvormige landschapselementen zoals grazige dijken met wat kale plekken om te zonnen. Alleen het Koevinkje geeft de voorkeur aan middelhoog, wat vochtig gras vaak nabij braamstruweel.

De Argusvlinder kent voorjaarsgeneratie, die een grotere zomergeneratie voortbrengt. Daarna volgt in de herfst nog bescheiden 3^e generatie. Ook het Hooibeestje kent meerdere generaties. Het Koevinkje vliegt in 1 generatie. Toch lijkt de trend voor de Argusvlinder dalend.

Maar is dat wel zo? Kan het zijn dat dit komt omdat Argusvlinders vooral op die lintvormige structuren zitten en zou het kunnen dat die, nu ons boek af is wat minder populair zijn bij ons natuurliefhebbers? Of is hier iets heel anders aan de hand, en geven we waarnemingen van Argusvlinders niet meer door omdat iedereen denkt dat de soort algemeen is? Of is er helemaal niets aan de hand met de Argusvlinder in Zeeland, en ziet het er volgend jaar weer heel anders uit? Een grote vraag. Daar krijgen we alleen maar antwoord op als we waarnemingen van deze drie soorten de komende jaren verzamelen. Over een jaar of twee kunnen we dan eens opnieuw bekijken hoe het zit met de Argusvlinder, het Hooibeestje en het Koevinkje. Ik roep daarom iedereen op om waarnemingen van deze soorten in te voeren in waarneming.nl.

Argusvlinders parend

Bron: *Dagvlinders in Zeeland 1993-2002*. Vlinder- en libellenwerkgroep Zeeland, Stichting Het Zeeuwse Landschap – 2004.

Reflekties in het water

Peter Geene

*Hoe beweeglijk de rivier,
hoe sterk de stroom ook voorbij raast,
innerlijke rust komt tot je,
zittend op een steen langs de kant;*

*beelden in het water,
reflecteren de bewegingen in mijn hoofd,
vormen ontstaan en slippen weer weg,
energieke watererupties barsten uit die stroom
als energie-flitsen van gedachten omhoog
en uiteenspattend in druppels,
terugvallend in de doorgaande stroming
om opgenomen te worden in
het doorgaande gedachtenpatroon
in de cerebrale bewegingen
onder de steen van mijn schedel,
hier op mijn steen langs de waterkant;*

*langzaam glijdt
op stille plekken in het water
de omgeving voorbij,
beelden vormend tot nieuwe landschappen der verbeelding;*

*brullend met donkre toon,
stort verderop het water diep in zichzelf
tot inkeer komend in een stille ronde poel;*

*zittend aan de waterkant
glijdt zo mijn leven in gedachtenstromen aan me voorbij
en brengt me uiteindelijk naar
die verre verzameling van druppels
de zee
om later te verdampen
en mijn gedachten opnieuw te concentreren,
terugkerend als regen op aarde,
hier langs de waterkant van eeuwigheid.*

Activiteiten programma 2011

Door weers- of andere omstandigheden kan het voorkomen dat een activiteit niet door kan gaan. Neem daarom altijd vooraf contact op met Henny Waanders(0113 270 436) of Henk Wagenaar(0113 343 987) of kijk regelmatig op onze website, www.vlinlibzeeland.nl/Activiteiten.

Woensdag 23 maart 2011, zullen er determinaties worden gehouden in Mec De Bevelanden, bij de kinderboerderij van de Hollandse Hoeve te Goes.

Ieder wordt gevraagd om (digitale) foto's van onbekende vlinders en libellen, of ander materiaal, mee te nemen. We zullen dan gezamenlijk proberen deze op naam te brengen. De avond begint om 19:45 uur.

Voorafgaand zal er een Algemene Leden Vergadering worden gehouden.

Zaterdag 14 mei 2011, zal er een excursie worden gehouden naar de Schotsman. Verzamelen om 13:30 uur op het parkeerterrein in de knik van de Schotsmanweg (km 35.2-401.1) te Kamperland.

Woensdag 18 mei 2011, zal door Anton een presentatie over de verschillen tussen moeilijk op naam te brengen nachtvlinders worden gehouden. Tevens zal hij een overzicht tonen van de Zeeuwse **sprinkhaansoorten**.

De presentatie zal worden voorafgegaan door een kort overleg en zal worden gehouden in Mec De Bevelanden, bij de kinderboerderij van de Hollandse Hoeve te Goes. De avond begint om 19:45 uur.

Zaterdag 25 juni 2011, zal er een excursie worden gehouden naar het Poelbos. We gaan o.a. op zoek naar de zeldzame Vuurlibell.
Verzamelen om 13:30 uur op het parkeerterrein aan de Theuniswegeling te s'Heer-Hendrikskinderen.

Poelbos

Zaterdag 6 augustus 2011, zal er een excursie worden gehouden naar Plateaux-Hageven nabij Eindhoven. Verzamelen om 10:00 uur op het parkeerterrein bij afslag Kapelle aan de A58. Opgave minmaal 7 dagen van tevoren bij Henny Waanders.

Zaterdag 27 augustus 2011, zal er een excursie worden gehouden naar de Kalmhoutse hei in België. Verzamelen om 10:00 uur op het parkeerterrein bij afslag Kapelle aan de A58. Opgave minmaal 7 dagen van tevoren bij Henny Waanders.

Woensdag 21 september 2011, Werkgroepbijeenkomst.
Het programma is nog niet bekend.

Woensdag 16 november 2011, Werkgroepbijeenkomst.
Het programma is nog niet bekend.

Wat is dit voor een vlinder?

Kom op 23 maart naar Mec de Bevelanden. Zie activiteitenprogramma!

Redactieadres: Henny Waanders
Donkerstraat 42, 4463 VW Goes

